دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر فصلنامه ی
علمی فضای جغرافیایی

دوره بیست وپنجم، شماره ی۹۰
تابستان ۱۴۰۴، صفحات ۲۰-۱

ایوب حاجی زاده اصل[۱]
علی شمس الدینی[۲و*]
محمد همتی[۳]

تحلیلی بر توسعه روستایی پهنه مرزی استان اذربایجان غربی با ترکیه با محوریت بازارچه‌ها

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳ /۰۷/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۸

چکیده

استان آذربایجان غربی طی دو دهه گذشته به علت واردات محصولات گوناگون خارجی مجددا حائز اهمیت واقع شده و شهرهای مرزی آن مانند مرز کوزه رش سلماس و گمرک رازی خوی در بخش قطور واقع در شهرستان خوی در مرز ایران با ترکیه به شکل به خصوصی مشهور شده اند. در این راستا هدف از انجام تحقیق حاضر توسعه روستایی پهنه مرزی استان اذربایجان غربی با ترکیه با محوریت مناطق یا بازارچه‌ها بود. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش از نوع تحقیقات کیفی و کمی یعنی ترکیبی می‌باشد. در پژوهش حاضر از روش‌های مصاحبه و پرسشنامه جهت گردآوری داده‌ها استفاده شد. در بعد کیفی جامعه آماری تحقیق را صاحب نظران و نخبگان که در زمینه توسعه روستایی صاحب نظر هستند تشکیل داد. در بعد کمی جامعه آماری تحقیق شامل خانواده‌های پهنه مرزی استان اذربایجان غربی با ترکیه به عنوان نمونه مورد مطالعه قرار گرفت. در تجزیه و تحلیل اطلاعات کیفی از روش داده بنیاد استفاده شد و برای بررسی، تجزیه و تحلیل و تایید مدل از کدگذاری داده بنیاد بصورت دستی و در بخش کمی، از نرم افزارهایی همانند نرم افزار SPSS، SmartPLS جهت تایید مدل استفاده شد. بر اساس نتایج حاصل از تحقیق حاضر بدست آمد که عوامل اقتصادی، نهادی-سیاسی، طبیعی، فرهنگی اجتماعی و زیرساختی در توسعه روستایی پهنه مرزی استان اذربایجان غربی با ترکیه موثر است. بین عوامل بدست آمده عامل نهادی- سیاسی با بار عاملی ۰/۸۹۱ بالاترین تاثیر را بر توسعه مناطق روستایی دارد.

کلید واژه‌ها: توسعه روستایی، مناطق مرزی، بازارچه مرزی، آذربایجان غربی

[۱] دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
[۲] گروه جغرافیای انسانی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)، ali.shamsoddini@yahoo.com
[۳] گروه جغرافیای طبیعی، واحد یادگار امام خمینی(ره)، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر ری، ایران

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

مقدمه

توسعه اجتماعی-اقتصادی یک کشور در سراسر قلمرو آن یکنواخت نیست. تک تک بخش‌ها و مناطق از نظر موقعیت، شرایط جغرافیایی و طبیعی، وضعیت توسعه اقتصادی و نحوه سازماندهی و فعالیت جامعه منطقه و غیره با هم تفاوت دارند. تفاوت‌های شدید در توسعه مناطق می‌تواند توسعه کلی یک کشور را به تأخیر بیندازد و سیاست‌هایی را توجیه کند که تفاوت‌های توسعه نامتناسب را از بین می‌برد یا از تعمیق بیشتر آنها جلوگیری می‌کند (Adamowicz, 2021). همکاری‌های فرامرزی در زمینه رفت و آمد بین دو کشور هم مرز عامل مهمی برای توسعه منطقه‌ای است و از بسیاری جهات به ویژگی‌ها و عملکرد مرزها بستگی دارد که می‌توان از آنها برای تعیین سطح "بسته بودن" یا "باز بودن" مناطق مرزی در منطقه تماس کشورها استفاده کرد. بر این اساس، بسته به عملکرد و سطح اجرای آنها، مرز می‌تواند به عنوان یک "مانع"، "فیلتر" یا "پل" عمل کند و عامل مهمی در توسعه مناطق مرزی باشد (Sergeyeva et al., 2022). امروزه با در نظر داشتن خصوصیات اماکن روستایی، موقعیت و تاثیر آنها در توسعه ملی، از میان بردن محرومیت و تقسیم امکانات و فرصتها در مناطق مذکور یکی از نگرانی‌های مهم برنامه ریزان توسعه به شمار می‌رود. در این میان روستاهایی که در نقاط دورافتاده و مرزی واقع شده اند، در وضعیتی کاملاً نامساوی به لحاظ دسترسی به فرصتها و مزایای به دست آمده از رشد و توسعه واقع شده اند. توسعه نیافتن صنعتی همراه اشتغال زیاد در حوزه کشاورزی با بازدهی تولید کم، روستاهای کم وسعت، شرایط نامناسب منابع، پایه ای، عدم وجود ساختارهای مناسب حمل ونقل (عدم دسترسی) و عدم برخورداری کافی از رفاه و امنیت تأمین معیشت پایدار روستاییان به عنوان رویکرد غالب برنامه ریزی‌های توسعهٔ روستایی در عصر حاضر مطرح است (Tayebnia & Manouchehri, 2016). نحوه عملکرد و تاثیر مرزها، عاملی اساسی در رشد و توسعه مناطق مرزی محسوب می‌شود.

مرزها نیز قادر هستند بازدارنده رشد و یکپارچگی مناطق مرزی به شمار روند و همچنین به عنوان یک پل رابط، بستر ارتباطات و پیوند دو سوی مرز را مهیا سازند. درک این اثر جلوگیرندگی یا تاثیر ارتباطی مرزها، به این موضوع بستگی دارد که ما به چه نحوی مرزها و عملکرد آن‌ها را تفسیر نماییم (Mohammadi Yeganeh et al., 2020) از دیدگاه اول، مرزها به مثابه بازدارنده یا فیلتر، منجر به مخارج معاملاتی بسیاری می‌شوند؛ به عبارتی، مرزی که بازدارنده مشروع تشکیل سیستم‌های نهادی، سیاسی و اجتماعی در ناحیه مرزی محسوب شود، بازدارنده‌ای در مقابل گردش آزاد اطلاعات و زیاد شدن پیچیدگی‌های بازار به شمار خواهد رفت (Tayebnia & Manouchehri, 2016). به اعتقاد چن در این وضعیت، مرز بیشتر مایل است تا نواحی مرزی همسایه توسط مشخص ساختن حدود، کنترل و بازرسی آمدوشد و شدت یافتن مقررات گمرکی جدا شوند تا پیوستگی آن ها؛ ولی در دیدگاه مرز به منزله یک نقطه تماس، ناحیه مرزی به شکل منطقه‌ای می‌باشد با سلسله‌ای از بنگاه‌های اقتصادی و دیگر سلسله‌های اجتماعی که جدا از خطوط مرزی، جریان ها، فرصت‌ها و منافع تازه‌ای به وجود می‌آوردند؛ و نقش مرز از یک مانع به یک پل ارتباطی یا به عبارتی از یک حایل به منشائی مغتنم مبدل می‌گردد (Peña, 2005)؛ در نتیجه با نگاهی اجمالی به ادبیات نظری مرز و نواحی مرزی، معین می‌شود با گذشت زمان، «مرزهای ملی، بخش زیادی از کارکردشان را به منزلهٔ مانع از دست داده‌اند و تعاملات و همکاری‌های میان مرزی به طور روزافزونی از اهمیت بیشتری برخوردار شده اند» (Niebuhr, 2002). تابحال از بازارچه‌های مرزی هیچگونه توصیف جهانی به شکل عمومی بیان نگشته

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

است؛ ولی می‌توان اینگونه اظهار کرد که بازارچه‌های مرزی اغلب به منظور سرمایه گذاری و بهبود وضعیت اقتصادی نواحی مرزنشین ایجاد می‌شوند؛ مخصوصا در ممالک توسعه نیافته و در حال توسعه که به لحاظ اقتصادی از شراط مناسبی برخوردار نیستند (Sadeghi et al., 2014). از دیدگاه دیگر، بازارچهٔ مرزی، محیطی محصور می‌باشد که در منطقه صفر مرزی قرار گرفته و در کنار گمرکات و اجازه انجام اقدامات ترخیص کالا را دارد و یا اماکنی که مطابق با تفاهم نامه‌های بسته شده میان ایران و ممالک همسایه باشد (Tayebnia & Manouchehri, 2016). اغلب بازارچه‌ها به دو گروه جامع بازارچه‌های مرزی مصوب تجاری اقتصادی و بازارچه‌های امنیتی یا ویژه دسته بندی میگردند (Tayebnia & Manouchehri, 2016). کارشناسان معتقدند، اقدامات اقتصادی نواحی مرزی در توسعه و رشد اقتصادی مناطق مرزی، تقویت استانداردهای معاش افراد، کم شدن فقر، تقسیم مناسب درآمد، خلق ارتباط دوستی و سرعت بخشیدن به همکاری‌های بیشتر میان مناطق مرزی بسیار موثر هستند.

روستاهای مرزی به‌ویژه در مناطق دورافتاده، به‌دلیل ضعف زیرساخت‌ها، اشتغال غیرمولد در کشاورزی، نبود رفاه و امنیت، و دسترسی محدود به فرصت‌های توسعه، همواره در وضعیت نامتوازن قرار داشته‌اند (Ahmadpour, 2012). این شرایط منجر به بروز آسیب‌هایی چون مهاجرت، قاچاق، ناامنی و شورش شده و نگرانی‌هایی جدی برای برنامه‌ریزان توسعه‌ای ایجاد کرده است. در سال‌های اخیر، توجه به نقش نواحی مرزی در توسعه اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک افزایش یافته است؛ زیرا این مناطق می‌توانند با ایجاد همگرایی اقتصادی، ثبات امنیتی و پایداری جمعیت، به انسجام ملی کمک کنند (Niebuhr, 2002). بازارچه‌های مرزی در این میان نقش کلیدی ایفا کرده‌اند؛ آن‌ها با توزیع منافع توسعه به مناطق پیرامونی، مانع تخلیه روستاها شده و زمینه‌ساز رشد اقتصادی و اجتماعی شده‌اند (Cole, 2022). با تغییرات جهانی در صنعت، تجارت و سیاست‌های ژئواستراتژیک، نگاه به مرزها از تهدید به فرصت اقتصادی تغییر یافته است. این تحول موجب افزایش جمعیت در نواحی مرزی و الزام دولت‌ها به بازنگری در روابط مرکز–پیرامون شده است (Peña, 2005). در نتیجه، مرزها نه‌تنها به‌عنوان مناطق حساس سیاسی، بلکه به‌عنوان پیشران‌های توسعه ملی مورد توجه قرار گرفته‌اند. ضعف‌های بالقوهٔ طبیعی و اقتصادی برخی از این نواحی، مخصوصا در حوزه‌های کشاورزی، صنعت، مهاجرت، اختلافات و نامتعادلی‌های منطقه‌ای و فضایی میان نواحی مرکزی و مرزی، این شرایط را برای دولت‌های وقت فراهم ساخت که با مقصود محرومیت زدایی، اشتغالزایی، حفظ جمعیت، جلوگیری از خالی شدن نواحی مرزی و رخداد قاچاق، بسترهایی را جهت داد و ستدهای بازرگانی مناطق مرزی مهیا سازند(Ahmadpour, 2012).

در این راستا بهره گیری از ظرفیت تجارت مرزی در نواحی روستایی مرزی به صورت قانونی و هدفمند با بازگشایی مرزها در قالب بازارچه‌های مرزی راهکار مطلوبی است. از اصلی‌ترین ویژگی‌های اقتصادی- اجتماعی روستاهای این نواحی می‌توان به این موضوع اشاره کرد که بستر را جهت مشکلات و نابسامانی‌هایی نظیر مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی مهیا ساخته است. اساسی‌ترین مشخصه بافت نواحی مذکور، نبود تنوع در زمینه‌های اقتصادی و فرصت‌های شغلی به ویژه برای نیروی انسانی رو به ازدیاد روستایی می‌باشد (Mohammadi Yeganeh et al., 2020). به منظور حل این مشکلات، رشد و توسعه روستایی این نواحی متمرکز شدن بر معاملات بازرگانی و خلق بازارچه‌های مرزی به منزله دروازه‌ای اقتصادی بوده و مسبب منسبی به منظور بیشتر شدن معاملات رسمی، بهبود امتیازات نسبی و بسط همکاری‌ها و گسترش بازارهای میان منطقه ای، ثابت کردن قیمتها، جهت دهی سودهای

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

تجاری، اشتغالزایی بیشتر و رفاه و آسایس برای مناطق روستایی این بازارچه‌ها ضعف اقتصادی موجود در محدوده مرزنشین باشد مرزها را جبران و مانع تخلیه روستاهای حاشیه مرزها می‌شوند. بعلاوه با توزیع مزایای توسعه به نواحی اطراف، فراهم کننده توسعه اقتصادی و اجتماعی آنها می‌شود. در حقیقت در نواحی مذکور، بازارچه‌های مرزی کمبود به وجود آمده از برنامه‌های آمایشی کشور را از میان می‌برند (Sadeghi et al., 2014). در حقیقت ایجاد بازارچه‌های مرزی به مثابه یک استراتژی که سبب سرزندگی و متنوع ساختن اقتصاد روستایی می‌گردد، قدرت برطرف ساختن بیشتر مشکلات فعلی روستاهای مرزی و حرکت آ نها در مسیر کاهش آسیب پذیری و تأمین معیشت پایدار را دارد (Vaisi et al., 2017).

با مطالعه پیشینه تحقیقات مشاهده گردید که: Mohammadi (2022)، تحقیقی با عنوان "تحلیل عوامل مؤثر بر عملکرد نامطلوب بازارچه‌های مرزی در عدم توسعه اقتصادی-اجتماعی روستاهای پیرامون مرز باشماق، مطالعه موردی: روستاهای مرزی شهرستان مریوان" انجام داد. همچنین Einali et al (2020)، تحقیقی با عنوان "توسعه اقتصادی روستاهای مرزی با تأکید بر بازارچه‌ها (مورد مطالعه: مرز باشماق مریوان)" انجام دادند. Badri et al (2018)، تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین باشماق مریوان را مطالعه نموده اند. Asfarm et al (2018)، تحقیقی با عنوان "بررسی اثر بازارچه‌های مرزی در کیفیت زندگی مناطق روستایی، مطالعه موردی: بازارچه مرزی تمرچین پیرانشهر" انجام دادند. همچنین Vaisi et al (2017)، اثر بازارچه‌های مرزی بر معیشت پایدار پس‌کرانه‌های روستایی بخش خاومیرآباد شهرستان مریوان تحلیل نموده اند . Ebrahimi Mastakani and Ahamadvand (2015)، تحقیقی با عنوان "ارزیابی تأثیرات اجتماعی-اقتصادی بازارچه مرزی سرو بر توسعه مناطق روستایی پیرامون" انجام دادند و Sergeyeva et al (2022)، توسعه گردشگری فرامرزی مطابق با اصول توسعه پایدار در مرز قزاقستان و ازبکستان را بررسی کرده اند. Mikhaylova et al (2022)، تحقیقی با عنوان "تأثیر گردشگری فرامرزی بر توسعه پایدار مناطق روستایی در مناطق مرزی روسیه-لهستان و روسیه-قزاق" انجام داده اند و همچنین Kumar et al (2022)، پروژه ای با عنوان فرامرزی در کریدور اقتصادی چین و پاکستان و تأثیر آن بر دیدگاه‌های توانمندسازی زنان را انجام داده اند. Vaishar et al (2022)، سرزمین مرزی موراویا-اسلواکی را به عنوان امکانات برای توسعه روستایی بررسی کرده اند. از طرفی Cole (2022)، تحقیقی را با عنوان "نقدینگی یا توسعه؟ معامله‌گران فرامرزی و مزرعه ذرت در شمال شرقی لائوس" انجام داده اند و Adamowicz (2021)، پتانسیل توسعه نوآورانه و هوشمند روستایی در مناطق پیرامونی لهستان شرقی را بررسی کرده اند. در میان استانهای مرزی کشور، استان آذربایجان غربی طی دو دهه گذشته به علت واردات محصولات گوناگون خارجی مجددا حائز اهمیت واقع شده و شهرهای مرزی آن مانند مرز کوزه رش سلماس و گمرک رازی خوی در بخش قطور واقع در شهرستان خوی در مرز ایران با ترکیه به شکل به خصوصی مشهور شده اند. با سپری شدن سالها و استمرار روابط میان مرزی، گروه‌ها و اقشار متنوعی در زمینه تجارت ظاهر شدند. در این برهه، بعضی از گروه‌ها مانند مقیمان روستاهای مرزی هم جوار بازارچه تاثیر بسزایی در بنا نهادن و رونق و توسعه تجارت مرزی داشته اند (Adamowicz, 2021)؛ که تحقیق در این زمینه می‌تواند باعث رشد و توسعه روستایی از نظر اقتصادی و اجتماعی گردد. با توجه به مرور پیشینه‌ها در خصوص این موضوع خلاء تحقیقاتی مشخص می کند که پیشینه‌ای با موضوع توسعه روستایی در پهنه مرزی استان آذربایجان غربی و ترکیه با محوریت بازارچه‌های محلی مشاهده نگردیده است،

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

لذا تحقیق حاضر این موضوع را مورد بررسی قرار می دهد. بنابراین، تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این سوال اساسی است که عوامل توسعه روستایی پهنه مرزی استان اذربایجان غربی با ترکیه با محوریت مناطق یا بازارچه‌ها کدامند؟

مواد و روش ها

پژوهش حاضر در چارچوب پارادایم تفسیری قرار می‌گیرد؛ چرا که تمرکز آن بر درک و تبیین پدیده‌های اجتماعی در زمینه‌ای خاص و با بهره‌گیری از دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان است. از نظر هدف، این پژوهش کاربردی محسوب می‌شود؛ زیرا با تمرکز بر ارائه الگوی توسعه روستایی در مناطق مرزی استان آذربایجان غربی با ترکیه، در پی پاسخ‌گویی به مسائل واقعی و ارائه راهکارهای عملی برای بهبود وضعیت موجود است. همچنین، با توجه به اینکه پژوهشگر در تلاش برای کشف روابط میان متغیرها و پاسخ به پرسش‌های علّی در زمینه توسعه روستایی است، ماهیت تحقیق توصیفی–تحلیلی با رویکرد آزمایشی–علّی دارد و از روش‌های کیفی مانند دلفی نیز بهره گرفته شده است. در پژوهش حاضر جهت جمع آوری ادبیات از روش کتابخانه‌ای و جهت انجام مصاحبه و پرسشنامه از روش میدانی استفاده خواهد شد. پژوهش حاضر جهت انجام مصاحبه از استراتژی پیمایش استفاده خواهد کرد. هدف اصلی این پژوهش اکتشافی می‌باشد و در پژوهش حاضر از روش‌های مصاحبه و پرسشنامه جهت گردآوری داده‌ها استفاده شد. در بعد کیفی جامعه آماری تحقیق را صاحب نظران و نخبگان که در زمینه توسعه روستایی صاحب نظر هستند تشکیل داد. در بعد کمی جامعه آماری تحقیق شامل خانواده‌های پهنه مرزی استان اذربایجان غربی با ترکیه به عنوان نمونه مورد مطالعه قرار گرفت. در بعد کیفی از روش نمونه گیری هدفمند جهت انتخاب خبرگان استفاده خواهد شد. در بعد کیفی تعداد ۳۰ نفر از خبرگان خط مشی گذاری بصورت هدفمند انتخاب خواهند شد. روش نمونه گیری در بخش کیفی شامل روش نمونه گیری هدفمند (تعمدی یا قضاوتی) بود و بر پایه انتخاب موارد نمونه توسط پژوهشگر با توجه به قضاوت شخصی و هدفهای مطالعه وماهیت تحقیق استوار است و با استفاده از تکنیک گلوله برفی تا حد رسیدن به اشباع نظری نمونه گیری انجام گرفت. در بعد کمی حجم نمونه به روش تصادفی ساده به عنوان نمونه انتخاب خواهند شد. همچنین برای تعیین حجم نمونه در مرحله کمی حجم نمونه برابر با ٤۰۰ نفر برآورد گردید. روش نمونه گیری در مرحله کمی تحقیق آزمودنی‌ها به صورت در دسترس انتخاب شد. در تجزیه و تحلیل اطلاعات کیفی از روش داده بنیاد استفاده شد. به منظور تعیین اعتبار عاملی پرسشنامه، از تحلیل عامل تاییدی برای بررسی تعیین روایی (اعتبار) پرسشنامه استفاده می‌گردد؛ بنابراین اعتبار عاملی با استفاده از تحلیل عامل تاییدی صورت می‌گیرد. برای بررسی، تجزیه و تحلیل و تایید مدل از کدگذاری داده بنیاد بصورت دستی و در بخش کمی، از نرم افزارهایی همانند نرم افزار SPSS، SmartPLS جهت تایید مدل استفاده خواهد شد.

معرفی منطقه مورد مطالعه

نوار مرزی ایران و ترکیه از منطقه‌ای عبور می‌کند که مملو از ارتفاعات صعب العبور است. لذا منطقه مرزی ایران و ترکیه به صورت تقریبی در دل مناطق کوهستانی شکل گرفته است. به طور کلی خاک ترکیه به وسیله موانع طبیعی مانند آغری داغ (آرارات) از خاک ایران جدا شده و نحوه قرار گرفتن کلیه نقاط مشرف و تنگ‌های مهم در اختیار

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

ترکیه است. نقشه شماره یک به ترتیب شکل هندسی مرز ایران و ترکیه و شکل دو نمایانگر قرار گرفتن ارتفاعات در مرز میان دو کشور است (شکل های ۱ و ۲). در مرز ایران و ترکیه سه بازارچه مرزی ساری سو در شهرستان، ماکو رازی در شهرستان خوی و سرو در شهرستان ارومیه وجود دارد هر چند بازارهای مرزی در رونق اقتصادی مناطق مرزی ایران و ترکیه نقش مهمی، دارند، اما واقعیت امر این است که این بازارچه‌ها نه تنها نتوانسته‌اند در شکوفایی اقتصادی کشور نقش داشته باشند بلکه به بازار وسیعی برای واردات قاچاق نیز تبدیل شده اند در حالیکه بازارهای مرزی ترکیه توانسته‌اند در یک سال هشت میلیارد دلار درآمد ایجاد کنند (Mohammadi Yeganeh et al., 2020).

شکل۲:نحوه قرار گرفتن ارتفاعات در مرز آذربایجان وترکیه

Figure 2: Topographic configuration of elevations along the Azerbaijan–Turkey border

شکل۱: منطقه مورد مطالعه

Figure 1: Study area

یافته‌های تحقیق

بررسی ویژگی‌های گروه نمونه بر اساس ویژگی‌های جمعیت شناختی

بنابر اطلاعات جدول (۱) جنسیت: ۷۵ درصد از پاسخ دهندگان مرد و ۲۵ درصد از پاسخ دهندگان زن؛ تحصیلات: ۱۲ درصد کارشناسی، ۵۰ درصد کارشناسی ارشد و ۳۸ درصد دکتری؛ سن: ۱۹ درصد ۲۰–۲۶ سال، ۳۱ درصد ۲۷–۳۵ سال، ۳۸ درصد ۳۶–۴۴ سال و ۱۲ درصد ۴۵ سال به بالا؛ سابقه مدیریت در حوزه توسعه روستایی: ۲۵ درصد ۱۰–۵ سال، ۴۴ درصد ۱۵–۱۱ سال و ۳۱ درصد بیشتر از ۱۵ سال داشتند.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

جدول۱- توزیع فراوانی گروه نمونه بر اساس ویژگی‌های جمعیت شناختی

Table 1-Frequency distribution of the sample group based on demographic characteristics

متغیر	رده‌بندی	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۲	۷۵%
	زن	٤	۲۵%
تحصیلات	کارشناسی	۲	۱۲%
	کارشناسی ارشد	۸	۵۰%
	دکتری	٦	۳۸%
سن	۲٦-۲۰ سال	۳	۱۹%
	۳۵-۲۷ سال	۵	۳۱%
	٤٤-۳٦ سال	٦	۳۸%
	٤۵ سال به بالا	۲	۱۲%
سابقه مدیریت در توسعه روستایی	۱۰-۵ سال	٤	۲۵%
	۱۵-۱۱ سال	۷	٤٤%
	بیشتر از ۱۵ سال	۵	۳۱%

کدهای مصاحبه (متغیر اصلی پژوهش)

در جدول (۲) کدهایی مربوط به عوامل موثر بر توسعه روستایی پهنه مرزی استان اذربایجان غربی با ترکیه با محوریت مناطق یا بازارچه‌ها آورده شده است.

جدول۲-کدهای یافته شده در حوزه متغیر اصلی پژوهش

Table 2- Extracted codes related to the main research variable

شماره	کدها	شماره	کدها
۱	آگاه کردن مردم روستا نسبت به اتباع خارجی	۱۹	بهداشت
۲	آگاه کردن مردم نسبت به قوانین بازارچه ها	۲۰	تخصیص بودجه مناسب
۳	فرهنگ مشترک مردم پهنه مرزی با مردم ترکیه	۲۱	تقویت اقتصادی مردم
٤	زبان مشترک	۲۲	فرصت‌های تجاری و اقتصادی
۵	علاقمندی مردم به حل مشکلات محله	۲۳	وجود منابع طبیعی و نیروی کار ارزان
٦	ارتباطات اجتماعی	۲٤	سرمایه گذاری و ایجاد اشتغال
۷	تبعیض نژادی	۲۵	آموزش و مهارت لازم روستاییان
۸	توجیه عوامل در برخورد درست با مردم و کاسبان بازارچه‌ها	۲٦	بنیه اقتصادی دهیاری‌های مرزی
۹	سیاست‌های دولت در زمینه حمایت از مناطق مرزی	۲۷	تورم یکسان در ایران و ترکیه
۱۰	همکاری بین دو دولت ایران و ترکیه	۲۸	رونق گردشگری مرزی
۱۱	امنیت مرزی	۲۹	رونق تجارت مرزی
۱۲	ثبات سیاسی	۳۰	بارش برف و باران زیاد

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

۱۳	امکانات رفاهی مانند فضای سبز و رستوران	۳۱	خشکسالی و هجوم مردم برای امرار معاش
۱٤	تامین انرژی ساکنان	۳۲	آب و هوای معتدل کوهستانی
۱۵	حمل و نقل مناسب	۳۳	موقعیت استراتژی منطقه
۱٦	ارتباطات و فناوری	۳٤	استفاده مناسب از کاربری‌های زمین
۱۷	خدمات اجتماعی	۳۵	وجود جغرافیای مناسب در ایران و ترکیه
۱۸	دسترسی و حوزه نفوذ منطقه	۳٦	حاصل خیزی زمین

دسته بندی شاخص‌های تحقیق

در ادامه در جدول (۳) کدهای مربوط به مؤلفه‌های فرعی پژوهش آورده شده است.

جدول۳- کدهای یافته شده در حوزه شاخص‌های پژوهش

Table 3- Extracted codes related to the research indicators

عوامل	کدها	عوامل	کدها
عوامل اجتماعی	آگاه کردن مردم روستا نسبت به اتباع خارجی آگاه کردن مردم نسبت به قوانین بازارچه ها فرهنگ مشترک مردم پهنه مرزی با مردم ترکیه زبان مشترک علاقمندی مردم به حل مشکلات محله ارتباطات اجتماعی	عوامل اقتصادی	تخصیص بودجه مناسب تقویت اقتصادی مردم فرصت‌های تجاری و اقتصادی وجود منابع طبیعی و نیروی کار ارزان سرمایه گذاری و ایجاد اشتغال آموزش و مهارت لازم روستاییان بنیه اقتصادی دهیاری‌های مرزی تورم یکسان در ایران و ترکیه رونق گردشگری مرزی رونق تجارت مرزی
عوامل نهادی	تبعیض نژادی توجیه عوامل در برخورد درست با مردم و کاسبان بازارچه های مرزی سیاست‌های دولت در زمینه حمایت از مناطق مرزی همکاری بین دو دولت ایران و ترکیه امنیت مرزی ثبات سیاسی	عوامل طبیعی	بارش برف و باران زیاد خشکسالی و هجوم مردم برای امرار معاش آب و هوای معتدل کوهستانی موقعیت استراتژی منطقه استفاده مناسب از کاربری‌های زمین وجود جغرافیای مناسب در ایران و ترکیه حاصلخیزی زمین
عوامل زیرساختی -خدماتی	امکانات رفاهی مانند فضای سبز و رستوران تامین انرژی ساکنان حمل و نقل مناسب ارتباطات و فناوری خدمات اجتماعی دسترسی و حوزه نفوذ منطقه بهداشت		

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

بررسی همبستگی بین متغیرهای تحقیق

نتایج حاصل از همبستگی پیرسون بین متغیرهای اصلی پژوهش در جدول (٤) آورده شده است.

جدول ٤-همبستگی میان متغیرهای پژوهش

Table 4- Correlation matrix of the research variables

	اقتصادی	فرهنگی-اجتماعی	نهادی-سیاسی	طبیعی	زیرساخت
COM	--				
اقتصادی	۰/٤٥٩**	--			
فرهنگی-اجتماعی	۰/٥٢١**	۰/٤٩٧**	--		
نهادی-سیاسی	۰/٤٨٨**	۰/٥١٩**	۰/٥٦٦**	--	
طبیعی	۰/٤٦٨**	۰/٤٧٩**	۰/٥٠٧**	۰/٥١١	--
زیرساخت	۰/٤٤١	۰/٤٩٧	۰/٥٢١	۰/٥٠٨	۰/٤٩٠

همانطور که از جدول (٤) مشخص است کلیه اعداد بین منفی یک تا یک می‌باشند. جدول (٤) نشان می‌دهد همه متغیرها با هم ارتباط معنی داری دارند. در ادامه در شکل (۳) بارهای عاملی استاندارد به صورت نمودار ترسیم شده است.

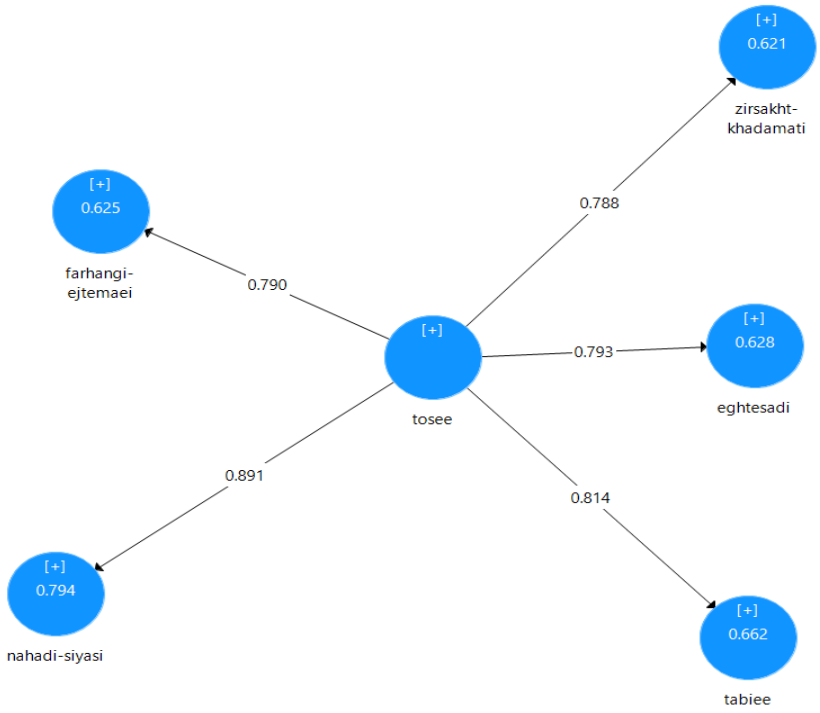

شکل۳: بارهای عاملی استاندارد

Figure 3: Standardized factor loadings

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

جدول ۵- شاخص‌های برازش مدل اندازه گیری

Table 5- Fit indices of the measurement model

شاخص ها	نام شاخص	اختصار	مقدار مطلوب	مقدار بدست آمده
شاخص‌های برازش مطلق	سطح تحت پوشش کی دو	Chi-Square/df	کمتر از مقدار ۵	0.950
	نیکویی برازش	GFI[1]	بزرگتر از ۰/۹	0.933
	نیکویی برازش تعدیل شده	AGFI[2]	بزرگتر از ۰/۹	0.918
شاخص‌های برازش تطبیقی	برازش هنجار شده	NFI[3]	بزرگتر از ۰/۹	0.929
	برازش تطبیقی	CFI[4]	بزرگتر از ۰/۹	0.999
	برازش نسبی	RFI[5]	بزرگتر از ۰/۹	0.907
	برازش فزاینده	IFI[6]	بین ۰ تا ۱	0.918
شاخص برازش مقتصد	برازش مقتصد هنجار شده	PNFI[7]	بزرگتر از ۰/۵	0.801
	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSRA[8]	کوچکتر از ۰/۰۸	0.001

بر اساس جدول (۵)، CFI و NFI، به عنوان شاخص‌هایی می‌باشند که به سنجش برازش مدل پیشنهاد شده به مدل مستقل (که فرض بر این است که داده‌ها رابطه‌ای ندارند) می‌پردازد و در مدل به ترتیب مساوی ۰/۹۹۹ و ۰/۹۲۹ می‌باشند. با در نظر داشتن این مسئله که مقادیر ۰/۹ و بیشتر مورد تایید هستند، این اندازه‌ها هم حاکی از برازش مورد تایید مدل می‌باشند. RMSEA، متوسط باقی مانده‌های میان همبستگی/ کوواریانس ملاحظه شده نمونه و مدل مورد انتظار برآورد شده از جامعه می‌باشد که طبق پیشنهاد لوهلین مقدار پایینتر از ۰/۰۸ به معنی برازش مطلوب است. GFI هم به ارزیابی مقدار نسبی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها به شکل مشترک توسط مدل می‌پردازد. مشخصه ویژه شاخص GFI این می‌باشد که وابسته به حجم نمونه نیست. دامنه تغییرات این دو شاخص میان صفر و یک بوده و مقدار مساوی یا بیشتر از ۰/۹۰ نشان دهنده برازش خوب می‌باشد. همان گونه که در جدول (۵) مشاهده می‌شود، مقدار GFI مساوی ۰/۹۳۳ است که حاکی از برازش خوب می‌باشد. بنابراین از همه شاخص‌ها این گونه نتیجه گیری می‌گردد که مدل تحقیق دارای برازش خوبی است.

[1] Goodness of fit index
[2] Adjusted goodness of fit index
[3] Normed fit index
[4] Comparative fit index
[5] Relative Fit Index
[6] Incremental fit index
[7] Parsimony Normed Fit Index
[8] Root mean square error of approximation

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

جدول ٦- نتایج سه معیار آلفای کرونباخ، پایایی و روایی همگرا

Table 6- Results of cronbach's alpha, composite reliability, and convergent validity

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ (Alpha>0.7)	ضریب پایایی ترکیبی (Cr>0.7)	میانگین واریانس استخراجی (AVE>0.5)
اقتصادی	۰/۹۰۸	۰/۹۰۹	۰/٦۰۸
فرهنگی-اجتماعی	۰/۹۲٦	۰/۹۲۸	۰/٦۹۳
نهادی-سیاسی	۰/۹۱۰	۰/۹۳۹	۰/٦۸۷
طبیعی	۰/۸۸۷	۰/۹۱٤	۰/٦٤۰
زیرساخت	۰/۸۹٤	۰/۹۱۷	۰/٦۱٤

بر اساس جدول (٦)، با توجه به اینکه اعداد آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی (سازگاری درونی) و AVE همگی در بازه مربوطه قرار گرفته اند، می‌توان مناسب بودن وضعیت پایایی و روایی همگرای مدل پژوهش را تایید کرد. جدول (۷) مقادیر آماره استون گیسر متغیرهای پژوهش را نشان می دهد.

جدول۷-مقادیر آماره استون گیسر متغیرهای پژوهش

Table 7- Stone-Geisser Q^2 values of the research variables

متغیرها	معیار استون گیسر	وضعیت
اقتصادی	۰/٥۷۱	تناسب پیش بین قوی
فرهنگی-اجتماعی	۰/٥۷۹	تناسب پیش بین قوی
نهادی-سیاسی	۰/۷٤٥	تناسب پیش بین قوی
طبیعی	۰/٥۸۷	تناسب پیش بین قوی
زیرساخت	۰/٥٥۸	تناسب پیش بین قوی

جدول (۷) نشان می‌دهد که تمامی متغیرهای پژوهش دارای مقادیر مثبت Q^2 هستند که بیانگر قدرت پیش‌بینی مناسب مدل است. بالاترین مقدار مربوط به متغیر نهادی-سیاسی با عدد ۰/۷٤ است که نقش کلیدی سیاست‌ها را در توسعه روستایی تأیید می‌کند و به‌طور کلی، مدل پژوهش از نظر آماری دارای تناسب پیش‌بینی قوی برای تمامی ابعاد بررسی‌شده است.

جدول۸- ضریب کودر ریچاردسون پرسشنامه

Table 8- Kuder–Richardson reliability coefficients of the questionnaire

ردیف	خرده مقیاس	ضریب کودر ریچاردسون
۱	اقتصادی	۰/۷۱
۲	فرهنگی-اجتماعی	۰/۷۳
۳	نهادی-سیاسی	۰/۸۷
٤	طبیعی	۰/۸۹
٥	زیرساخت	۰/۸۱

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

بر اساس جدول (۸) با توجه به این که مقادیر ضریب کودر ریچاردسون بیشتر از ۰/۷ می‌باشد پرسشنامه از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

بحث

نتایج این پژوهش نشان داد که توسعه روستایی در پهنه مرزی استان آذربایجان غربی با ترکیه تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل چندبعدی قرار دارد که در پنج دسته‌ی اصلی اقتصادی، نهادی–سیاسی، طبیعی، فرهنگی–اجتماعی و زیرساختی طبقه‌بندی شده‌اند. تحلیل همبستگی پیرسون میان این متغیرها نشان داد که تمامی عوامل با یکدیگر رابطه‌ی معنادار دارند، که این امر بیانگر پیچیدگی و تعامل متقابل مؤلفه‌های توسعه در مناطق مرزی است. در این میان، عامل نهادی–سیاسی با بار عاملی ۰/۸۹ بیشترین تأثیر را بر توسعه روستایی داشته است؛ موضوعی که اهمیت سیاست‌گذاری‌های کلان، ثبات سیاسی، امنیت مرزی و همکاری‌های بین‌دولتی را در فرآیند توسعه برجسته می‌سازد.

همچنین یافته‌های کیفی پژوهش، از طریق مصاحبه با خبرگان، نشان داد که عواملی چون آگاهی‌بخشی به مردم روستا، انسجام اجتماعی، فرهنگ و زبان مشترک، زیرساخت‌های رفاهی، فرصت‌های تجاری، سرمایه‌گذاری، آموزش و مهارت‌آموزی، و وضعیت اقتصادی دهیاری‌ها نقش مهمی در پویایی و پایداری توسعه روستایی ایفا می‌کنند. این نتایج نشان می‌دهد که توسعه در این مناطق صرفاً وابسته به منابع طبیعی یا زیرساخت‌های فیزیکی نیست، بلکه به شدت متأثر از ظرفیت‌های انسانی، اجتماعی و نهادی است. از این منظر، بازارچه‌های مرزی می‌توانند به‌عنوان پیشران‌های توسعه عمل کنند، مشروط بر آن‌که با سیاست‌های حمایتی، نظارت مؤثر و مشارکت مردمی همراه باشند.

از منظر کاربردی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بازارچه‌های مرزی در صورت مدیریت صحیح، می‌توانند به ابزاری مؤثر برای توسعه پایدار روستاهای مرزی تبدیل شوند. این بازارچه‌ها نه‌تنها ظرفیت ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و کاهش فقر را دارند، بلکه می‌توانند با قانونی‌سازی مبادلات و کاهش قاچاق، به تثبیت امنیت و پایداری جمعیت در نواحی مرزی کمک کنند. با توجه به اینکه برخی بازارچه‌ها در حال حاضر بیشتر به کانال واردات غیررسمی تبدیل شده‌اند، ضرورت بازنگری در سیاست‌های اجرایی و نظارتی دولت بیش از پیش احساس می‌شود.

همچنین، یافته‌ها بر اهمیت سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، ارتباطات، خدمات اجتماعی و آموزش تأکید دارند؛ چرا که این مؤلفه‌ها نقش تسهیل‌گر در بهره‌برداری از ظرفیت‌های اقتصادی و انسانی منطقه ایفا می‌کنند. در این میان، تقویت انسجام اجتماعی، آگاهی‌بخشی به ساکنان، و بهره‌گیری از فرهنگ و زبان مشترک با کشور همسایه می‌تواند زمینه‌ساز همکاری‌های فرامرزی مؤثرتر باشد. به‌طور کلی، توسعه روستایی در مناطق مرزی نیازمند رویکردی چندسطحی و تلفیقی است که هم به مسائل ساختاری و نهادی توجه کند و هم به ظرفیت‌های بومی و اجتماعی منطقه. این پژوهش با ارائه مدل تحلیلی چندعاملی، می‌تواند مبنایی برای سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای و ملی در حوزه توسعه مرزی باشد.

نتیجه گیری

اقتصاد مناطق مرزی شاخص اساسی در برقراری ارتباط میان کشورهای همجوار و همچنین امرار معاش مردم مرزنشین به شمار می‌رود و به همین دلیل افراد ساکن در مناطق مرزی کشورهای همجوار قادر هستند در کنار هم و

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

به کمک هم از فرصتها و منابع مشترک بهره بگیرند و این موضوع می‌تواند موجب دوستی و تفاهم دو طرف، امنیت و رشد اقتصادی و توسعه، خلق فرصتهای شغلی و تشکیل یک نوع مزیت نسبی در نواحی مرزی گردد. یکی از مراحل و شیوه‌های تاثیرگذار به منظور مهیا کردن امنیت پایدار، پایداری جمعیت و اشتغالزایی در نواحی مرزی تاسیس بازارچه‌های مرزی تجارت) (مرزی در انواع گوناگون می‌باشد. در حال حاضر توجه به بازارچه‌های مرزی میتواند علاوه بر تأمین سطح چشمگیری از نیاز مردم مرز نشین توسط داد و ستدهای مرزی، به قانونی شدن فت و آمدها و تهاترها تحکیم و پایدار کردن امنیت در نواحی مرزی کم شدن و فروکش کردن مبادله قاچاق کالا، رشد و بهبود معیشت مرزنشینان و توسعه اقتصادی این نواحب کمک کنند. با درک به این مسئله که میان تاسیس بازارچه و تاثیرات اقتصادی آن همچون ایجاد اشتغال، کم شدن فقر، ازدیاد درآمد و کم شدن میل به مهاجرت ساکنان نواحی مرزی به سایر اماکن رابطه معناداری وجود دارد.

رویکرد به توصیف و رسم نقاط ضعف موضوعات و بازدارنده‌های پیشرفت و همچنین توجه کافی به تحکیم زیر ساخت های مهم جهت توسعه و رشد جامع، یکی از اساسی‌ترین شالوده‌های توسعه پایدار مناطق می‌باشد. در واقع توسعه پایدار در گرو ارتباط و هماهنگی همه زمینه سازهای توسعه شامل مطالعات ابتدایی و برنامه ریزی تا وهله بودجه بندی و گام‌های عملیاتی است. در حال حاضر استراتژی‌های معینی جهت حصول توسعه پایدار در دنیای صنعتی در نظر گرفته شده است که پیکره مهم و پایه اساسی تمامی آنها مرهون شناخت و ارزیابی پتانسیلهای درون-دادی هرکدام از منطقه‌ها توسط مطالعات کامل همراه طرح ریزیهای مدیریتی مانند بیان قوانین و مقررات مربوطه و همچنین سامان دهی امکانات و مکانیسم‌های اجرایی است. Nieto & Gurría (2021) اعتقاد دارند که توسعه اقتصادی در حجم زیاد در اثر عواملی مانند به وجود آوردن فرصت توسط طرح‌ریزی راهبردی و یا بکارگیری ظرفیت‌های موجود می‌باشد. بدیهی است که به وجود آوردن فرصت و طرح‌ریزی جهت به وجود آوردن مکانیسم‌های نوین که بتوان جایگاه‌ها و ظرفیت‌های موجود در هرکدام از منطقه‌ها است. Ketchen et al (2007) اینگونه بیان نمودند که ظرفیت‌ها و استعدادهای درونی که ممکن است در نیل به توسعه پایدار در هر مکان مؤثر باشد به‌صورت کامل، بهره‌برداری نشده و این ظرفیت‌ها قادر هستند دارای تأثیر زیادی در توسعه اقتصادی و پیشرفت تولید ناخالص باشند.

با توجه به یافته‌های پژوهش سرمایه گذاری در بخش خصوصی روستایی پهنه مرزی استان اذربایجان، افزایش مشاغل خدماتی در روستاهای مرزی، توسعه رسانه‌های اجتماعی در مناطق مرزی پیشنهاد می‌شود.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

References

-Adamowicz, M. (2021). The potential for innovative and smart rural development in the peripheral regions of Eastern Poland. ***Agriculture***, 11(3), 188-198. https://doi.org/10.3390/agriculture11030188

-Ahmadpour, A. (2012). Border market and its role in the development of security in Sistan and Baluchestan. In ***National Conference on Border Cities and Security: Challenges and Approaches***, University of Sistan and Baluchestan, 2012 May 15. [In Persian]. https://www.sid.ir/paper/818989/fa

-Asfarm, Y., Estahkam, H., Shamanian, M., & Asadi, R. (2018). Investigating the effect of border markets on the quality of life in rural areas: Case study of Tamarchin border market in Piranshahr. ***Rural Development Strategies***, 5(4), 491–511. [In Persian]. https://doi.org/10.22048/rdsj.2019.136303.1741

-Badri, S. A., Darban Astaneh, A., & Saadi, S. (2018). The impact of border markets on improving socio-economic indicators of border rural areas: Case study of Bashmaq border in Marivan. ***Spatial Planning***, 7(3), 41–62. [In Persian]. https://doi.org/10.22067/geoplanning.2018.56091

-Cole, R. (2022). Cashing in or driving development? Cross- border traders and maize contract farming in northeast Laos. ***Journal of Agrarian Change***, 22(1), 139–161. https://doi.org/10.1111/joac.12460

-Ebrahimi Mastakani, A., & Ahmadvand, M. (2015). Evaluation of socio-economic impacts of the Sero border market on the development of surrounding rural areas. ***Rural Research***, 6(2), 369–388. [In Persian]. https://doi.org/10.22059/jrur.2015.54912

-Einali, J., Yeganeh, B. M., Cheraghi, M., & Feyzolahpour, M. (2020). Evaluating the effects of reconstruction of the damaged villages in the 2002 earthquake in Avaj, Iran. ***International Journal of Disaster Risk Reduction***, 43(21), 101-373. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2019.101373

-Ketchen, D. J., Ireland, R. D., & Snow, C. C. (2007). Strategic entrepreneurship, collaborative innovation, and wealth creation. ***Strategic Entrepreneurship Journal***, 1(3–4), 371–385. https://doi.org/10.1002/sej.20

-Kumar, J., Xi, C., Imran, M., & Kumari, J. (2022). Cross-border project in China-Pakistan economic corridor and its influence on women empowerment perspectives. ***PLOS ONE***, 17(6), 1-25. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269025

-Mikhaylova, A. A., Wendt, J. A., Hvaley, D. V., Bógdał-Brzezińska, A., & Mikhaylov, A. S. (2022). Impact of cross-border tourism on the sustainable development of rural areas in the Russian–Polish and Russia–Kazakh borderlands. ***Sustainability***, 14(4), 1-20. https://doi.org/10.3390/su14042409

-Mohammadi Yeganeh, B., Einali, J., & Manbari, P. (2020). Analysis of factors affecting livelihood-oriented housing changes in peri-urban areas: Case study of settlements in Mojezat district of Zanjan county. ***Peri-Urban Space Development***, 2(1), 105–126. [In Persian]. https://sid.ir/paper/358433/en

-Mohammadi, S. (2022). Analysis of factors affecting the poor performance of border markets in the lack of socio-economic development of surrounding border villages: Case study of border villages of Marivan county. ***Geographical Space Planning Journal***, 12(1), 151–174. [In Persian]. https://doi.org/10.30488/gps.2021.245622.3296

-Niebuhr, A. (2002). Integration effects in border regions – A survey of economic theory and empirical studies. ***HWWA Discussion Paper***. 179(1), 1-34. https://doi.org/10.22004/ag.econ.26340

-Nieto Masot, A., & Gurría Gascón, J. L. (2021). Sustainable rural development: Strategies, good practices and opportunities. ***Land***, 10(4), 366-380. https://doi.org/10.3390/land10040366

-Peña, S. (2005). Recent development in urban marginality along Mexico's northern border. ***Habitat International***, 29(3–4), 258–301. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2003.10.002

-Sadeghi, H., Falsoleyman, M., Hashemi, S., & Fadaee, M. (2014). The limitations and potentials of sustainable development regarding village of Eastern borders of Iran: Case Bandan district in Nehbandan County. ***Journal of Spatial Economy & Rural Development***, 8(3), 126–144. [In Persian]. http://serd.khu.ac.ir/article-1-2017-en.html

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

-Sergeyeva, A., Abdullina, A., Nazarov, M., Turdimambetov, I., Maxmudov, M., & Yanchuk, S. (2022). Development of cross-border tourism in accordance with the principles of sustainable development on the Kazakhstan-Uzbekistan border. ***Sustainability***, 19(14), 1-20. https://doi.org/10.3390/su141912734

-Tayebnia, S. H., & Manouchehri, S. (2016). The role of border markets in social and economic development of rural areas: Case study of villages in Khav and Mirabad district of Marivan county. ***Spatial Economy and Rural Development***, 15(5), 148–173. [In Persian]. http://noo.rs/cfX8F

-Vaishar, A., Šťastná, M., & Kramáreková, H. (2022). Moravian–Slovak borderland: Possibilities for rural development. ***Sustainability***, 14(6), 1-15. https://doi.org/10.3390/su14063381

-Vaisi, F., Ghorbani, M. S., & Dastvar, A. (2017). Analysis of the effect of border markets on sustainable livelihood of rural hinterlands: Case study of Khav Mirabad District of Marivan County. ***Rural Research***, 8(3), 518–535. [In Persian]. https://doi.org/10.22059/jrur.2017.63479

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

Analysis Rural development of the border area of West Azerbaijan province with Turkey, focusing on the bazaars

Ayub Hajizadeh Asl[1], Ali Shamsoddini[2,*] and Mohammad Hemmati[3]

1. PhD student in Human Geography, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran, ali.shamsoddini@yahoo.com

3. Imam Khomeini Branch, Islamic Azad University, Yadegar, Ray City,Iran
* Corresponding Author, ali.shamsoddini@yahoo.com

Abstract

In the last two decades, West Azarbaijan province has gained new importance due to the import of various foreign goods, and its border towns such as Koze Resh Selmas border and Razi Khoi customs in Qator section located in Khoi city on the Iran-Turkey border have gained special fame. Have. In this regard, the purpose of the current research was rural development of the border area of West Azerbaijan province with Turkey, focusing on the areas or bazaars. This research is applied in terms of purpose and qualitative and quantitative in terms of method, i.e. combined. In the current research, interview and questionnaire methods were used to collect data. In the qualitative dimension, the statistical community of the research was made up of experts and elites who have an opinion in the field of rural development. In the quantitative dimension, the statistical population of the research including the families of the border region of West Azerbaijan province with Turkey was studied as a sample. In the analysis of qualitative data, the foundation data method was used, and to review, analyze and confirm the model, the foundation data was coded manually and in the quantitative part, software such as SPSS, SmartPLS software was used to confirm the model. Based on the results of this research, it was found that economic, institutional-political, natural, cultural, social and infrastructural factors are effective in the rural development of the border area of West Azerbaijan province with Turkey. Among the obtained factors, the institutional-political factor with a factor load of 0.891 has the highest impact on the development of rural areas.

Keywords: rural development, border areas, border bazaar, West Azerbaijan

Introduction

West Azerbaijan province, bordering Turkey, has experienced a resurgence in economic activity over the past two decades, largely attributed to the import of various foreign products. Border towns such as Kozeh Resh Selmas and Razi border crossing in Khoi county, located in the Qator section along the Iran-Turkey border, have gained particular prominence. This study aims to analyze and promote rural development within this border region, with a specific focus on the role of local markets, or bazaars. Recognizing that socio-economic development is not uniformly distributed across a nation, and that border regions often face unique challenges and opportunities, this research investigates the factors influencing rural development in this strategically important area. The concept of borders as potential barriers or bridges for development is central, highlighting how cross-border cooperation and trade can significantly impact regional growth.

Methods and Materials

This study is applied in terms of its objective, aiming to provide practical solutions for rural development in border regions. In terms of nature and method, the research is descriptive–survey and also incorporates the Delphi technique, as expert opinions were utilized during the data collection phase. Furthermore, considering the analysis of relationships among variables and the

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]

examination of causal pathways, the research follows an experimental–causal approach, as it investigates cause-and-effect relationships between factors influencing rural development. In the qualitative phase, a grounded theory approach was employed, involving in-depth interviews with experts and elites in rural development. Data was collected through purposeful sampling, including the snowball technique, until theoretical saturation was reached, with 30 experts selected. The quantitative phase involved surveying families residing in the border region of West Azerbaijan province. A sample size of 400 participants was determined using simple random sampling, with convenience sampling used for participant selection. Data analysis in the qualitative dimension utilized manual coding of grounded theory data, while the quantitative data was analyzed using statistical software such as SPSS and SmartPLS to validate the research model. Both phases were designed to provide a comprehensive understanding of the factors affecting rural development in the context of border markets.

Findings and Results

The study identified several key factors influencing rural development in the border area of West Azerbaijan province with Turkey, centered around the role of local markets. These factors were categorized into: economic, institutional-political, natural, cultural-social, and infrastructural. Statistical analysis, including Pearson correlation, revealed significant interrelationships between all identified variables. The findings indicated that **institutional-political factors**, with a factor load of 0.891, exerted the most substantial influence on the development of these rural areas. Economic factors, cultural-social aspects, natural conditions, and infrastructural elements also played significant roles, all demonstrating meaningful correlations with rural development. Specifically, the analysis of qualitative data through grounded theory identified key themes related to community awareness of foreign nationals, understanding border market regulations, shared culture and language with neighboring communities, social cohesion, government policies, cross-border cooperation, border security, political stability, access to amenities, transportation, communication, and essential services. Quantitative analysis supported these findings by confirming the statistical significance of these factors. The study also highlighted that while border markets hold potential for economic revitalization, they have, in some cases, become channels for informal trade rather than engines of development, contrasting with the more successful models observed in Turkish border markets.

Conclusion and Recommendations

The research concludes that rural development in the border areas of West Azerbaijan province is a multifaceted process influenced by a combination of economic, social, institutional, natural, and infrastructural factors. The institutional-political dimension emerged as the most critical driver. Border bazaars, when effectively managed and supported by appropriate policies, can serve as crucial gateways for economic exchange, job creation, poverty reduction, and mitigating out-migration from border villages. Sustainable development in these regions hinges on strategic planning, leveraging local capacities, and fostering cross-border collaboration. Recommendations stemming from this study include: 1. Policy Enhancement: Governments should focus on creating supportive policies for border regions, ensuring political stability and fostering strong cooperation with neighboring countries. 2. Economic Empowerment: Initiatives should be implemented to boost local economies through targeted investments, creation of diverse employment opportunities beyond traditional agriculture, and support for local businesses operating within border markets. 3. Infrastructure Development: Investment in essential infrastructure, including transportation, communication, and social services, is crucial to improve living standards and connectivity. 4. Community Engagement: Raising awareness among local populations about market regulations, fostering social cohesion, and encouraging community participation in development initiatives are vital. 5. Further Research: Future studies could explore the impact of cross-border tourism, the role of women's empowerment in border economies, and comparative analyses of border development strategies in different contexts. By addressing these factors and implementing targeted strategies, the potential of border bazaars can be fully realized to foster sustainable and inclusive rural development in West Azerbaijan province.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-11-28]

[DOI: 10.83252/geospa.2025.2.4162]